

ÓBUDAI PLATÁN KÖNYVTÁR EZÜSTHEGYI KÖNYVTÁRÁNAK MAGKÖNYVTÁRI PÁLYÁZATA

ZÖLDINNOVÁCIÓS ÉS ENERGIAHATÉKONYSÁGI EXPÓ

Pályázati anyagot összeállította:
Szépvölgyi Katalin, könyvtárvezető
Ezüsthegyi Könyvtár

2023

Az Óbudai Platán Könyvtár és Ezüsthelyi Könyvtára

A könyvtár bemutatása

Az Óbudai Platán Könyvtár és fiókkönyvtára, az Ezüsthelyi Könyvtár Budapest harmadik kerületében közkönyvtárként és kulturális közösségi színtérként működik a kerület önkormányzatának fenntartásában. Küldetésünk, hogy a könyvtári alapfeladatokon túl, rendezvényhelyszínként, közösségi térként vegyünk részt vonzáskörzetünk kulturális életében és aktívan kapcsolódjunk a helyi társintézmények és civil közösségek kulturális, közösségi, lokálpatrióta, valamint zöld kezdeményezéseihez.

Az Óbudai Platán Könyvtár honlapja: <https://platankonyvtar.hu/>.

Az Ezüsthelyi Könyvtár

2004-ben kezdte meg működését teremkönyvtárként, majd 2018-ban saját épületbe költözhetett. Az Ezüsthelyi Könyvtárban kezdetektől fontosnak tartjuk a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem, a környezettudatos szemlélet népszerűsítését. Az új helyszín olyan adottságokkal rendelkezett, amire komplex módon értelmezhető volt a zöld irányzat. Az öko szemlélet és a zöld könyvtári jellegzetesség megjelenik az épület egyes gépészeti elemeiben, a mindennapi működésben, a könyvtári állomány összetételében, a speciális könyvtári szolgáltatásokban, a rendezvénykonceptióban, a könyvtárhasználati és tematikus foglalkozásokban, az együttműködések és partnerek körében, valamint a támogató folyamatokban, mint például az információtechnológia vagy a szállítás. Zöldkönyvtári tevékenységünket 2020-ban az IFLA- ENSULIB Zöld Könyvtár díjazással ismerte el.

Az Ezüsthelyi Könyvtár honlapja: <https://platankonyvtar.hu/fiokkonyvtar/>.

Speciális zöldkönyvtári szolgáltatásaink

A könyvtári szolgáltatásokon felül zöldkönyvtári szolgáltatásokat is nyújtunk látogatóinknak. Ezek olyan könyvtári környezetre formált szolgáltatások, melyek fő szellemisége a környezettudatosság. A speciális szolgáltatások jellemzői esetenként párhuzamosságot mutatnak egyes könyvtári szolgáltatással, sőt könyvtáros kompetenciákat igényel szakszerű működtetésük.

A magkönyvtár

„Bár új keletű intézményről van szó, mégsem előzmények nélküli, s jórészt úgy is fogalmazhatnánk, hogy szinte az emberiséggel egyidős. Ugyanis annak az ősi, napjainkig is meglévő gazdálkodási formának az intézményesülése és közösségivé válása, amely az ember és a természet szoros, az ember és a mezőgazdaság tudatos, egyúttal kölcsönös, fenntartható kapcsolatára vonatkozik. Arra a föld és természet szeretetével egybefonódó értékszemléletre épít, amely által az ember tiszteli és (meg)becsüli a természet adta forrásokat, s nem uralkodóként, hanem jó sáfárként kezeli azokat. ... A magkönyvtár részben ezt a szellemi örökséget eleveníti fel, miközben a XIX. században megalakuló magbankokkal mutat rokonságot.”(1)

A magkönyvtárak tehát a magbankok és könyvtárak ötvözetei. A könyvtárak, mint a szellemi tudásvagyon gyűjtői, feldolgozói, őrzői és szolgáltatói évszázadok óta teljesítik küldetésüket. A magbankokat szintén saját szakterületük „vagyonának” gyűjtése, a ritka leletek mentése, a növényvilág fajtáinak megőrzése vezérli. A magkönyvtár egy speciális kezdeményezés, ami a fenntartható fejlődés célkitűzéseit szolgálja könyvtári környezetben. Céljuk a helyi

közösségekre, a vonzáskörzet lakosaira alapozva a tájfajta növényvilág megőrzése, a magok adományozásának és cseréjének segítése, az otthon termesztett haszon-, dísnövény és a hobbikertészkedési kedv erősítése, a növénynevelés lépéseinek támogatása, valamint a közösségépítés. Egyben megalapozzák és erősítik a természetes és termesztett növényvilág iránti felelősséget, a környezet- és klímatudatosságot.

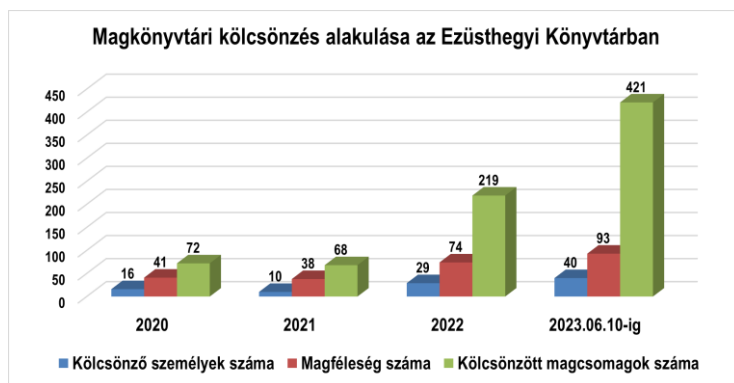
A magkönyvtár mint zöld innováció

A magkönyvtár, mint szolgáltatás nem könyvtárunk saját ötlete, de mi adaptáltuk először a hazai közkönyvtárak közül.

„Az első magkönyvtárak a 2000-es években jelentek meg az Egyesült Államokban. 2000-ben alakult a BASIL (Bay Area Seed Interchange Library) a Berkeley Ecology Center részeként, amely a gazdálkodók, közösségi kertészek támogatására jött létre a tapasztalatok, információk kicserélése, megosztása céljából. A 2008-ban létrejött Hudson Walley Seed Library könyvtárosok ötletéből fakadt még 2004-ben. ... A kezdetben talán lassan, a 2010-es évektől viszont erőteljesen szaporodó könyvtárak között külön említést érdemel a 2010-ben létrehozott Richmond Grows Seed Lending Library, amelyet Rebecca Newburn alapított Catalin Kaserrel.”(2)

A Magyarországon egyedülálló szolgáltatás létrejöttét részben könyvtárunk elhelyezkedése, részben az motiválta, hogy támogatni kívántuk a vonzáskörzetünkben megjelenő közösségi igényt a hagyományok újra felfedezése, a természetközelség és védelem iránti fogékonyság és tudatos gazdálkodásra ösztönzés iránt.

A magkönyvtár működése hasonló a dokumentumok kölcsönzéséhez: a vetés időszakában ingyen elvihetők a magcsoomagok, de a termő időszak végével, a magfogás után ugyanazt a mennyiséget vissza kell adni. Abban az esetben, ha nem magtermő a növény, akkor más magot is elfogadunk. A vetőmagok könyvtárszakmai módszertannal kerülnek feldolgozásra és szolgáltatásra. A magok úgynevezett magcsoomagokban, fajtánként találhatók meg a magkönyvtári rendszerben. A magcsoomagokban nagyjából 1 balkonládányi mennyiségű vetőmag található. Ezeket a magcsoomagokat katalóguskártyára tűzzük, ami tartalmazza a termesztéshez nélkülözhetetlen információkat. A kölcsönzést a kölcsönzőkártya, valamint könyvtári nyilvántartás segítségével regisztráljuk. A szolgáltatást igénybe vehetik a beiratkozott olvasók és látogatók egyaránt. Érdekessége ennek a szolgáltatásnak, hogy inverz módon indult. Tehát nem a kölcsönzéssel, hanem a magok bekérésével 2019-ben. A felhívás hatalmas lelkesedést és adományozási kedvet váltott ki, akkor is és azóta is nagy mennyiségben érkeznek a magok könyvtárunkba. A magkönyvtár induló állománya 88-féle vetőmag 750 csomag mennyiségben volt. Sajnos a pandémiás időszak miatt ez a szolgáltatásunk 2020-ban csak rövid ideig, 11 napig volt elérhető, ahogy 2021-ben is a késői, május 11-i nyitásnak köszönhetően nem tudott a teljes vetési időszakban működni. 2022 volt az első olyan éve a szolgáltatásnak, amikor az elsődleges és másodlagos vetési időszakban is kölcsönözhetőek voltak a vetőmagok. Az elmúlt évek kölcsönzési adatai bár a fent említett körülmények miatt nem összehasonlíthatóak, mégis jelzik a meglévő érdeklődést a látogatóközönségünkben.

A magkönyvtári kölcsönzés tapasztalatai

A magkönyvtári kölcsönzésnek, ahogy a vetésnek is alapvetően két szezonja van: elsődleges és másodlagos vetési időszak. A vetőmagok többségét az elsődleges szezonban kölcsönzik. Ekkorra szükséges az állományt feltölteni, ami abból áll, hogy az előző évben behozott vetőmagokat feldolgozzuk: beazonosítjuk; ha még nincs információ, valamint katalógus- és kölcsönzőkártyája, azokat elkészítjük (az információk összegyűjtése könyvtári, kutatási módszerrel történik); elkészítjük a magtasakokat, amelyekbe a vetőmagokat kiporciózunk és végül a nyilvántartási rend szerint beosztjuk a katalógusszekrénybe. Ilyenkor szoktuk a magkönyvtári állományt rendezni és egyéb hiányosságait (például elveszett információs kártyák) is pótolni. A feladatok sok erőforrást (munkaerő, idő) igényelnek, amihez ugyan igyekszünk közösségi szolgáltatók, gyakornokok, önkéntesek segítségét kérni, de a tartalmi munkát a könyvtárosok végzik. A magkönyvtári kölcsönzés előkészítése összetett, aprólékos munka. Az adminisztrálást folyamatosan, párhuzamosan a kölcsönzéssel végezzük, amit részben gépiesítettünk. A kölcsönzés ugyan még papíralapú (használatuk igénylik a nyomtatott információkat), de idővel szeretnénk elektronikussá tenni. A magkölcsönzés során a szezon elején biztosított magfélésegek száma jelentősen redukálódik a következő vetési időszakra. Ennek oka az lehet, hogy a terményt nem sikerül felnevelni, vagy nem sikerül abból magot fogni. Így a könyvtár feladata, hogy a következő szezonra újra biztosítsa a választékot (ebben segítenek civil közösségi és egyéb partnereink, akiktől magokat kérünk). A kölcsönzési kultúra még erősítésre szorul. Sokszor előfordulnak beazonosítási problémák (például nem jól adják meg a nevet, vagy keverednek a -köznapi- névváltozatok). Másik tipikus nehézség, hogy a magokhoz semmilyen vagy csak minimális információkat kapunk, illetve a magok nincsenek megtisztítva.

A magkönyvtári szolgáltatást kiegészítő zöldszolgáltatások

Növényadoptáló pont

A magok mellett 2020-tól már a látogatók által adományozott növényhagymákat, illetve palántákat is befogadunk, amit a megfelelő információkkal ellátva, ingyen továbbadunk az érdeklődőknek. A könyvtárosok felelőssége, hogy minden esetben szolgáltassunk elegendő információt a növényekről, hiszen csak ezek alapján tudják a kevésbé gyakorlott kertészek eldönteni, érdemes-e egyáltalán elvinni a növényt.

Kerti notesz

Az Ökosarokban kialakított, az aktuális havi kerti teendőket és lehetőségeket összegző információszolgáltatás és ahhoz szorosan kapcsolódó irodalomajánló. 2022. júniustól elérhető, amit szintén látogatóink kérésére indítottunk el, hiszen sokan köztük kezdő kertészként ismerkednek a növénytermesztés és virágnevelés szépségeivel.

Fűszerkert, minta tankert

A könyvtár kertjében a látogatókkal közösen gondozzuk a haszon-, a fűszer- és gyógynövényeket, melyek fő küldetésük (a növények megismertetése, a termesztési feltételek, jótékony hatásuk és felhasználhatóságuk bemutatása látogatóink számára) mellett a magok beszűretelével a magkönyvtári állományt is gyarapítják.

Limonádézó

A nyári hőségben frissen készült, hideg limonádé fogyasztását tesszük lehetővé látogatóink és a rendezvényeken résztvevők számára ingyen. A limonádét mindenki saját ízlése szerint ízesítheti a herbakertünkben külön erre a célra, balkonládákban nevelt citromfűvel és mentával.

Öko-kreatív klub

A magkönyvtári vetőmagból nevelt növények egy részét öko-kreatív klubunk alapanyagaként hasznosítjuk, mint például a levendulát szappan készítéséhez, fűszernövényeket illatpárna és tönkölypárna készítéséhez.

A magkönyvtári szolgáltatás energiahatékonysági jellemzői

„A magkönyvtár ... szerepet játszik a biodiverzitás, a genetikai és kulturális sokszínűség fenntartásában, a tájfajta növényvilág megőrzésében, ugyanis a nagyüzemmel szemben a kis helyi közösségekre, jórészt az egyes családokra, felhasználókra épít, akik az életmunkájuk által a legalkalmasabbak arra, hogy az életgazdagságot megőrizzék és sokoldalúan felhasználják. A magkönyvtár kialakulása a biotechnológia monopolizációjának és a monokulturális jellegű mezőgazdaságnak a szerepét csökkenti. Az állandó magcsere révén a helyi közösség a könyvtár segítségével, egyszerű tárolási technológiákkal, a helyi klímához alkalmazkodó vetőmagoknak jórészt megbízható forrásból származó széles választékát tudja frissen tartani és széles körben megosztani. A pozitív hatásai között külön kiemelendő: azzal, hogy növeli a hozzáférést az egészséges élelmiszerekhez, az ember egészségét szolgálja, egyúttal pedig értékszemléletre is nevel. ... Manapság a zöld könyvtáraknak az egyik meghatározó szerepe a környezettudatos közösségek megképződésének elősegítése és támogatása, valamint a kialakult és meglévő közösségek fenntartása és bővítése.”(3)

A magkönyvtári kölcsönzés energia- és költséghatékonysági mutatói nem ismertek (nem készült ilyen felmérés). Pozitívumai közt mindenképp megemlítenéd:

- az ökológiai lábnyomot csökkenti azáltal, hogy a magok nem kerülnek gépi tisztításra, gépi feldolgozásra
- az ökológiai lábnyomot csökkenti azáltal, hogy a magcsomagok nem kerülnek szállításra, illetve a beszállítás nem jár külön út megtételével, az adományozók eredendően a könyvtárba látogatnak és azt kötik össze a magok beszolgáltatásával
- a magcsomagok készítésénél és ahol lehet, a szolgáltatásnál is hangsúlyt helyezünk a környezettudatosságra (újrahasznosított papír és csomagolóanyagok)
- mivel tájjellegű magok, a helyi klímát jól tűrik, így nem igényelnek mikroklíma differens termesztési módot, például extra védelmet, vizet, speciális tápanyagot
- a magok feldolgozásánál a hulladékot minimalizáljuk, a lejárt szavatosságú magokból magbombát készítünk.

Hivatkozásjegyzék

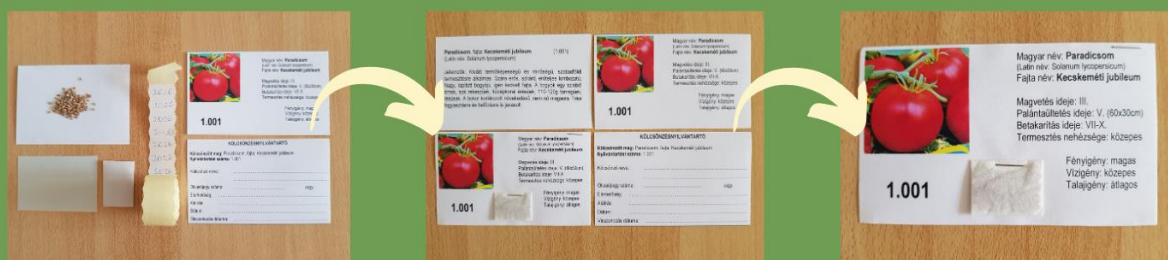
(1)-(3) Dubniczky Zsolt: Magok a könyvtárban. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 27. évf. 1. sz. (2018. január), 12-25. p.

A magkönyvtár képekben

Beérkező vetőmagok

Feldolgozás

Magkönyvtár feltöltése

A magkönyvtár

